

Vadlīnijas medņu populācijas novērtēšanai un dzīvotņu apsaimniekošanai

Ievads

Aptuveni 90% no Latvijas medņu populācijas atrodas AS “Latvijas valsts meži” (turpmāk tekstā – LVM) apsaimniekotajās teritorijās. Būtiskas pārmaiņas medņu dzīvotnēs ir viens no sugas apdraudējumiem visā medņu izplatības areālā, tostarp Latvijā. Savukārt viens no dzīvotnes ietekmējošiem faktoriem ir mežu un purvu meliorācija, kā rezultātā mainās mežaudzes augšanas apstākļi un medņu dzīvotnes kvalitāte – kokaudze aug straujāk, mežaudzei palielinās biežība, līdz ar apgaismojuma apstākļiem izmainās arī zemesdzīvotņu sugas, tostarp kļūst retāka mednim ļoti svarīgā suga - mellene. Latvijā līdz 1990. gadu sākumam susināšanai ir tikuši pakļauti vairāk nekā 40% pārmitro mežu, līdz ar to ir ietekmēta liela daļa no Latvijas medņu dzīvotnēm. Šīs ietekmes mazināšana ir nozīmīga medņa saglabāšanai Latvijā.

Lai nodrošinātu vienotu populācijas telpiskā novietojuma, skaitliskā novērtējuma veikšanu, medņu dzīvotņu apzināšanu, vērtēšanu, aizsardzības plānošanu, apsaimniekošanu un veikto darbību izvērtēšanu LVM apsaimniekotajās teritorijās, ir izstrādātas šīs vadlīnijas (turpmāk tekstā – Vadlīnijas).

Šeit uzskaitītie nosacījumi ir jāņem vērā papildus spēkā esošajām Latvijas Republikas normatīvo un LVM tiesību aktu prasībām, t.sk. Vides aizsardzības prasībām meža darbos.

Definīcijas

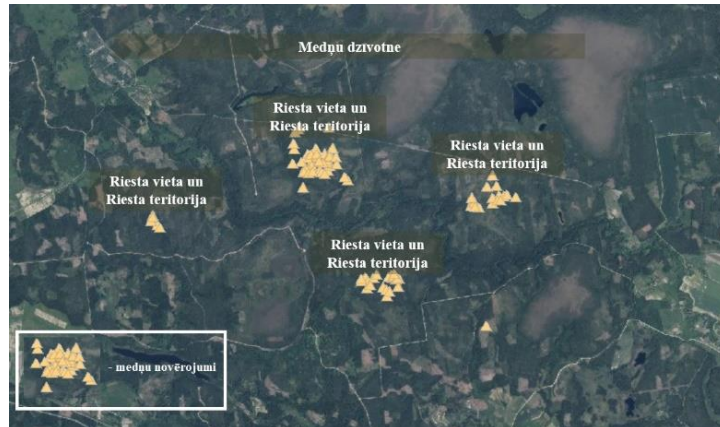
Riests – medņu pārošanās process, kurš ik gadu pulcē medņu gaiļus un vistas.

Riesta teritorija – dabisko apstākļu nosacīta, pastāvīga meža teritorija, kurā medņi pulcējas vairošanās periodā. Lielākā daļa putnu šo teritoriju izmanto kā dzīvotni visas dzīves garumā. Riesta teritorijas platība ir aptuveni 300 ha.

Riesta vieta – riesta teritorijas centrālajā daļā, kurā medņu gaiļi riesto. Riesta vietas platība ir aptuveni 20-30 ha.

Medņu dzīvotne – apvidus, kuru medņi izmanto visas dzīves garumā. Tā sevī ietver arī riesta vietu un riesta teritoriju, kā arī šo Vadlīniju kontekstā – apvidu, kurā ir konstatēti medņi, bet nav zināma riesta vieta.

Eksperts – Sertificēts sugu un biotopu aizsardzības jomas eksperts, specializācija “putni” vai “mednis”.

1.attēls. Medņu dzīvotnes shēma

1. Medņu riesta vietas noteikšana

Eksperts medņu riesta vietu sākotnēji nosaka kamerāli, balstoties uz datu bāzē LVM GEO atzīmētajiem medņu novērojumiem, kā arī organizējot un veicot *medņa ekoloģiskajām prasībām* piemēroto nogabalu apsekošanu.

Apsekošanu primāri plāno:

- vietās, kur ir novēroti medņi, bet nav zināma riesta vieta vai attālums starp zināmiem riestiem ir vairāk kā 4 km;
- ja medņu riesta vietas pazīmes reģistrētas medņu ekoloģiskajām prasībām neatbilstošās vietās, piemēram, uz ceļa;
- riesta vietās, tajā skaitā mikroliegumos, kur pēdējo 4 gadu laikā nav konstatētas medņu riesta vietu raksturojošas pazīmes;
- kā arī medņiem ekoloģiski piemērotos nogabalus, kur to klātbūtne līdz šim nav konstatēta, taču ir iespējama – purviem piegulošas priežu mežaudzes, purvainu mežu ieplakās ar valdošo koku sugu priedi, kā arī plašas priežu mežaudzes ar medņu barības augiem zemsedzē.

Riesta vietu nosaka, ņemot vērā sekojošu dabā konstatētu pazīmju kopumu par medņu klātbūtni:

- sezonālais laiks (aprīlis-maijs), kad novērojums ir reģistrēts;
- dziedošu/riestojošu gaiļu novērojumi vai tiešas pazīmes, kas par to liecina, piemēram, spārnu švīkas sniegā;
- liela ekskrementu koncentrācija;
- piemērotas mežaudzes klātbūtne.

Riesta vietas telpisko izvietojumu datu bāzē LVM GEO attēlo:

- nogabalu līmenī, balstoties uz dabā konstatētajiem riesta vietu raksturojošiem novērojumiem, kā arī mednim piemēroto mežaudžu ģeogrāfisko izvietojumu. Platība ~ 20-30 ha.
- riesta vietas, kas saskaras un pārklājas, var apvienot vienā poligonā.

Riesta teritoriju nosaka un LVM GEO attēlo kā buferjoslu ~800m ap riesta vietu.

Medņu dzīvotni datu bāzē neattēlo.

Eksperts var precizēt sākotnēji noteikto riesta vietu un teritoriju nogabalu līmenī, ņemot vērā aktuālo informāciju par medņu telpisko izvietojumu, piemērotu mežaudžu esamību, ietekmējošos faktorus u.c.

2.Meža apsaimniekošanas plānošanas nosacījumi medņu riesta vietās un riesta teritorijās

Medņu dzīvotņu saglabāšana neiejaucoties ir tikai viens no sugas aizsardzības pasākumiem, taču, svarīga ir arī dzīvotņu uzturēšana sugai piemērotā kvalitātē, ko ir iespējams nodrošināt, veicot atbilstošus apsaimniekošanas pasākumus.

Plānojot medņu dzīvotnes apsaimniekošanas pasākumus, tikai izņēmuma gadījumos plāno apsaimniekot arī riesta centrālo daļu, ko īpaši pamato eksperta atzinumā, jo riesta vietas centrālā daļa parasti atrodas medņu dzīvotnes dabiskākajā un sugai piemērotākajā vietā.

Medņu riestu apsaimniekošanas plānošana tiek veikta atbilstoši šajās Vadlīnijās noteiktajiem principiem. Mikroliegumu, kas izveidoti medņu riestu aizsardzībai, apsaimniekošanā ievēro *riesta vietai* noteiktos apsaimniekošanas nosacījumus.

2.1.*Riesta vietas* apsaimniekošana

Apsaimniekošanu prioritāri plāno vietās, kur medņu novērojumu dinamika norāda par riesta izzušanu un ir konstatēta vismaz viena “*nelabvēlīga riesta*” stāvokļa pazīme:

- to šķērso vai skar meliorācijas grāvji;
- tajā ir vienmērīgi blīvs pamežs, paauga vai mežaudzes II stāvs;
- tas atrodas viendabīgā vidēja vecuma mežaudzē;

- zemsedzes stāvs tajā vienlaidus aizaudzis ar vaivariņiem.

Lēmumu par medņu riesta vietas apsaimniekošanas pasākumu nepieciešamību pieņem eksperts, ņemot vērā blakus esošos riestus, to konfigurāciju, mednim piemēroto biotopu apjomu, izvietojumu, tai skaitā, apsaimniekošanu plāno arī gadījumos, kad atsevišķas/u jaunu/vidēja vecuma mežaudžu apsaimniekošana var uzlabot riesta vietas atbilstību medņa ekoloģiskajām prasībām, bet riesta vieta kopumā neatbilst iepriekš minētajām pazīmēm.

Teritorijās, kur konstatētas vienlaidus snieglauzes, vējlauzes vai vējgāzes vai citi bojājumi, vērtē mežaudžu apsaimniekošanas nepieciešamību atbilstoši medņu ekoloģiskajām prasībām.

Medņu riesta vietas apsaimniekošanu neplāno izcilas kvalitātes Eiropas Savienības (ES) nozīmes biotopu poligonos.

Plānojot apsaimniekošanas pasākumus, svarīgi ņemt vērā, ka medņu riesta vietā var būt sastopamas arī citas īpaši aizsargājamās sugas un ES nozīmes biotopi. Ja plānotais apsaimniekošanas pasākums var būt pretrunā ar citu dabas vērtību prasībām, apsaimniekošanas pasākumus veic tikai tādā gadījumā, ja medņu aizsardzība salīdzinājumā ar citas īpaši aizsargājamās sugas vai biotopa aizsardzību konkrētajā teritorijā ir uzskatāma par prioritāru un apsaimniekošanas pasākums ir būtisks medņu dzīvotnes saglabāšanai.

Apsaimniekošanu plānojot ievēro sekojošus nosacījumus:

- Ja riesta vietā ir grāvji ar izteiktu susinošu ietekmi, kuru aizbēršana neietekmē blakus esošās saimnieciskās mežaudzes, vienlaicīgi ar citiem dzīvotnes apsaimniekošanas pasākumiem plāno arī grāvju aizbēršanu normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.
- Kwartālstīgu, meliorācijas grāvju un grāvju atbērtnu apauguma novākšanu veic vienlaicīgi ar pieguļošo dzīvotņu kopšanas pasākumiem.
- Apsaimniekošanu ir vēlams veikt vienā paņēmienā, lai mazinātu atkārtota traucējuma ietekmi. Ja plāno vairākos paņēmienos, starp apsaimniekošanas pasākumiem ievēro viena gada pārtraukumu.

- Apsaimniekošanu plāno tā, lai riesta vieta atbilstu vai veidotos atbilstoša *medņu ekoloģiskajām prasībām*:
  - a. jaunaudžu un vidēja vecuma mežaudžu biežība nepārsniedz 0,7;
  - b. redzamība 1 m augstumā ir 30-70 m attālumā;
  - c. nevienmērīgs koku stāvs, atvērumi līdz 0,1 ha;
  - d. ir nepieciešamie kokaudzes struktūrelementi (medņu „riesta koki” – priedes ar resniem un gariem apakšējiem zariem, kuriem no dažādām pusēm var brīvi pielidot);
  - e. ir kritālas un sausokņi ($D > 10$ cm);
  - f. ir medņiem piemērotas paaugas vai pameža egles (egles ar kupliem un arī stumbra apakšējā daļā augošiem zariem, 10-15 koki/ha) un mežaudzes 1. vai 2. stāva egles (7-9 koki/ha) vai atsevišķas eglu grupas (0,08-0,1 ha platībā) uz ha;
  - g. zemsedzē dominē mellenes, zilenes, spilves.
- Veicot medņu riesta vietas kopšanu, plāno nocirstās koksnes izvākšanu, bet, ja tas nav lietderīgi vai nav iespējams, nozāģētos kokus atzaro un atstāj izklaidus mežaudzē.
- Krautuves izvietojumu riesta vietā plāno tikai gadījumos, ja eksperts to ir izvērtējis, atzinis par pieļaujamu un pamatojis eksperta atzinumā vai norādījumos.
- Ciršanas atliekas (zari, galotnes) izvāc vai sadedzina, ja nepieciešams, ieklāj pievešanas ceļos. Ja tas nav iespējams vai nav lietderīgi, ciršanas atliekas atstāj izklaidus.
- Apsaimniekošanu veic tādā laikā un ar tādiem paņēmieniem, kas nodrošina iespējami mazāku ietekmi uz zemsedzi un nerada būtiskus augsnes bojājumus.

Darbu izpildes norādījumus eksperts apkopo *anketā* par veicamajiem pasākumiem, to izpildes nosacījumiem un saglabājamiem mednim nozīmīgajiem meža struktūras elementiem konkrētajā vietā.

Apsaimniekošanas darbu plānošanas un izpildes kvalitātes novērtēšanu veic pieņemot darbus, kvalitāti vērtējot atbilstoši eksperta atzinumā un *anketā* izvirzītajiem nosacījumiem.

2.2. Riesta teritorijas apsaimniekošana

Meža apsaimniekošanu plāno tā, lai LVM valdījumā vai īpašumā esošajā teritorijā vismaz 60% no priežu mežaudzēm būtu vecākas par 60 gadiem.

Ja riesta teritorijā ir grāvji, kuri būtiski neietekmē meža meliorācijas sistēmas funkcionalitāti, neplāno šo grāvju posmu atjaunošanu un pārbūvi.

Ārpus riesta vietas, izvietojot un veidojot cirsmas:

- a. kailcirtes cirsmu neplāno lielāku par 2 ha, cirsmas formu plāno pēc iespējas neregulāru (vadoties pēc reljefa līnijām, piegulošajām mežaudzēm);
- b. kailcirtes cirsmu plāno, lai tās platība kopā ar blakus esošu (saskaras vismaz 50 m) izcirtumu vai mežaudzi, kuras augstums ir mazāks par 6 m, nepārsniedz 5 ha;
- c. priežu audzēs vietās, kur nevar nodrošināt priedes atjaunošanos, neplāno izlases cirtes;
- d. krājas kopšanas cirtē:
  - a) priežu audzēs šķērslaukumu samazina līdz normatīvajos aktos noteiktajam minimālajam šķērslaukumam, atstājot kokus ar resnākajiem zariem,
- e. jaunaudzū kopšanas cirtē:
  - a. pēdējā paņēmienu priežu mežaudzēs atstājamo koku skaitu samazina līdz normatīvajos aktos noteiktajam minimālajam koku skaitam;

Kur to pieļauj pievešanas apstākļi, atjaunošanas cirtē plāno ciršanas atlieku izvākšanu; Kur to pieļauj meža tips, meža atjaunošanā/kopšanā kā prioritāro sugu plāno priedi un priežu mežaudzes atjauno dabiski.

Ja riesta teritorijas izvietojuma precizēšanas rezultātā riesta teritorija pārklājas ar iepriekš ieplānotu un jau sagatavotu cirsmu, kuras platība riesta teritorijā (ārpus riesta vietas) pārsniedz vadlīnijās noteikto, mežizstrādi veic sākotnēji plānotajā apjomā, ievērojot sezonālos un diennakts termiņa ierobežojumus.

3. Sezonālie un diennakts ierobežojumi

Ievēro LVM "Vides aizsardzības prasībās meža darbos" noteiktos ierobežojumus, ja eksperts konkrētajā gadījumā nav noteicis citādi.

4. Populācijas un apsaimniekošanas pasākumu monitorings

Medņu populācijas novērtēšanu veic katru gadu atbilstoši LVM normatīvajos aktos noteiktajai metodikai.

Dzīvotņu apsaimniekošanas efektivitāti novērtē, apsaimniekojamo platību atbilstoši LVM normatīvajos aktos noteiktajai metodikai apsekojot trīs reizes: sezonā pirms plānotajām darbībām, nākošajā riesta sezonā pēc darbu izpildes un trešajā sezonā pēc apsaimniekošanas.

5. Rezultāti

Informācija par atbilstoši šīm Vadlīnijām plānotajiem medņu dzīvotņu noteikšanas, aizsardzības un dzīvotņu apsaimniekošanas pasākumiem, kā arī monitoringa rezultātiem tiek apkopota un atspoguļota LVM meža apsaimniekošanas plāna publiskās daļas pielikumā – LVM ikgadējā vides pārskatā: <https://www.lvm.lv/sabiedribai/meza-apsaimniekosana/vides-parskats>

Vadlīniju sagatavošanā izmantotā literatūra:

- Strazds M., Hofmanis H., Reihmanis J. 2010. Gala atskaite par zinātniski pētnieciskā līgumdarba „Medņu riestu telpiskā sadalījuma pašreizējā stāvokļa analīze un priekšlikumu izstrādāšana medņu riestu dzīvotņu apsaimniekošanai, balstoties uz riestu dzīvotņu analīzi” (2005.–2009.) Latvijas Ornitoloģijas biedrība, Rīga;
- Hofmanis H., Strazds M. 2012. Medņa *Tetrao urogallus* L. aizsardzības plāns. Dabas aizsardzības pārvalde, Mazirbe. *Dokumenta projekts*;
- Lõhmus A., Leivits M., Pēterhofs E., Zizas R., Hofmanis H., Ojaste I., Kurlavičius P.. The Capercaillie (*Tetrao urogallus*): an iconic focal species for knowledge-based integrative management and conservation of Baltic forests. *Biodiversity and Conservation*, Issue 1/2017;
- Ozoliņš J. (red.) 2019. Medņu aizsardzībai nozīmīgo vides faktoru izpēte. Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", Salaspils.